

The Role of Human Rights Committee to Expand of Human Rights Obligations of Governments

Mohammad hossein Nabipour kandavani¹, Samaneh Rahmatifar^{2*}, Shahram Zarneshan³

1. PhD Student of Public International Law, Faculty of Humanities, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran.
2. Associate Professor of Law Department, Faculty of Humanities, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran.
3. Associate Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 763-781

Article history:

Received: 28 Jun 2021

Edition: 6 Sep 2021

Accepted: 18 Jan 2022

Published online: 5 Feb 2022

Keywords:

International Covenant on Civil and Political Rights, Human Rights Committee, Concluding observations, promotion of human rights, soft law.

Corresponding Author:

Samaneh Rahmatifar

Address:

Iran, Hamedan, Islamic Azad University, Hamedan Branch, Faculty of Humanities, Law Department.

Orchid Code:

[0000-0002-4586-4748](https://orcid.org/0000-0002-4586-4748)

Tel:

Email:

Srahmatifar@gmail.com

ABSTRACT

Background and Aim: The purpose of this article is to examine the role of the Human Rights Committee in the development of human rights obligations of governments.

Materials and Methods: This article is descriptive and analytical. Materials and data are also qualitative and data collection was used in collecting materials and data.

Ethical Considerations: In this article, the originality of the texts, honesty and trustworthiness are respected.

Findings: The findings showed As a treaty-based body, the Human Rights Committee is responsible for monitoring the implementation of the Covenant on Civil and Political Rights. This institution, through examining the performance of governments and issuing concluding observations and providing general interpretations, provides ways to member states and suggests appropriate mechanisms to implement their obligations. Although the committee's jurisdiction is limited to the contents of the covenant due to its treaty-oriented nature, but it has the ability to act to expand the scope of governments' obligations, albeit with limitations.

Conclusion: The result is that by examining the performance of the committee that this institution tries to cross the limitation conditions in three ways, to create a link between different human rights treaties with the rights included in the Covenant, and also to enter the scope of other treaties that have a minimum connection with human rights. It aims to develop the obligations of states by defining the covenant in a broader legal system.

Cite this article as:

Nabipour MH, Rahmatifar S, Zarneshan SH. The Role of Human Rights Committee to Expand of Human Rights Obligations of Governments. *Jurisprudence Studies*. 2021.

نقش کمیته حقوق بشر در توسعه تعهدات حقوق بشری دولت‌ها

محمدحسین نبی‌پور کندوانی^۱، سمانه رحمتی‌فر^{۲*}، شهرام زر نشان^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشکده علوم انسانی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

۲. دانشیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

۳. دانشیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: هدف مقاله حاضر بررسی نقش کمیته حقوق بشر در توسعه تعهدات حقوق بشری دولت‌ها است.

مواد و روش‌ها: مقاله حاضر توصیفی-تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد کمیته حقوق بشر به‌عنوان یک نهاد مبتنی بر معاهده وظیفه نظارت بر اجرای میثاق حقوق مدنی و سیاسی را بر عهده دارد. این نهاد از طریق بررسی عملکرد دولت‌ها و صدور ملاحظات استنتاجی و ارائه تفاسیر عمومی اقدام به ارائه طریق به دولت‌های عضو و پیشنهاد سازوکارهای مناسب برای اجرای تعهداتشان می‌نماید. هرچند حدود صلاحیت کمیته به لحاظ ماهیت معاهده محور آن، محدود به مندرجات میثاق است؛ اما عملکرد این نهاد نشان می‌دهد کمیته نسبت به گسترش دامنه تعهدات دولت‌ها از خود تمایل نشان می‌دهد.

نتیجه: نتیجه اینکه این نهاد از سه طریق عبور از شروط تحدید، ایجاد پیوند میان معاهدات حقوق بشری مختلف با حق‌های مندرج در میثاق و همین‌طور ورود به گستره معاهدات دیگر که دارای حداقلی از ارتباط با حق‌های بشری هستند تلاش دارد تا با تعریف کردن میثاق در یک منظومه گسترده‌تر حقوقی به توسعه تعهدات دولت‌ها بپردازد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۱۳۵-۱۱۵۴

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۱۵

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۱۰/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۲۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۱۹

واژگان کلیدی:

میثاق حقوق مدنی و سیاسی، کمیته حقوق بشر، توسعه حقوق بشر، حقوق نرم.

نویسنده مسئول:

سمانه رحمتی‌فر

آدرس پستی:

ایران، همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد همدان، دانشکده علوم انسانی، گروه حقوق.

کد ارکید:

0000-0002-4586-4748

تلفن:

پست الکترونیک:

Srahmatifar@gmail.com

۱. مقدمه

است که کمیته از چه ابزارها و شیوه‌هایی برای توسعه دامنه تعهدات حقوق بشری بهره گرفته و با چه محدودیت‌هایی در این زمینه مواجه بوده از چه مبانی قابل تصور و روش‌هایی به منظور نقش‌آفرینی در توسعه تعهدات دولت‌ها بهره می‌گیرد؟ فرضیه مقاله نیز عبارت است از اینکه: «به نظر می‌رسد کمیته حقوق بشر از طریق بررسی عملکرد دولت‌ها و صدور ملاحظات استنتاجی و ارائه تفاسیر عمومی اقدام به ارائه طریق به دولت‌های عضو و پیشنهاد سازوکارهای مناسب برای اجرای تعهداتشان در توسعه تعهدات حقوق بشری دولت‌ها تأثیرگذار است». تحقیق حاضر با در نظر گرفتن بخش حقوق و آزادی‌های میثاق، کارکردها و ابزارهای کمیته به شیوه توصیفی-تحلیلی در صدد کشف اقدامات کمیته حقوق بشر در این خصوص می‌باشد.

۲. مواد و روش‌ها

مقاله حاضر توصیفی-تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

یافته‌ها نشان داد کمیته حقوق بشر به‌عنوان یک نهاد مبتنی بر معاهده و وظیفه نظارت بر اجرای میثاق حقوق مدنی و سیاسی را بر عهده دارد. این نهاد از طریق بررسی عملکرد دولت‌ها و صدور ملاحظات

یکی از سازوکارهای تضمین اجرای معاهدات بین‌المللی، پیش‌بینی یک نهاد ناظر می‌باشد. برخی از معاهدات این نهاد در خود معاهده پیش‌بینی شده و ابزارهای مناسب از جمله لزوم گزارش‌دهی دولت‌های عضو، ارزیابی و اظهار نظر نسبت به عملکرد اعضا به این نهادها مبتنی بر معاهده اعطا می‌شود. هرچند کارکرد اصلی این نهادها اطمینان از اجرای تعهدات مندرج در آن معاهده است، به واسطه تمرکز و بهتر است گفته شده منحصر بودن کارکرد آن نهاد ناظر بر اجرای بخشی از حقوق بین‌الملل، این گرایش از سوی چنین نهادهایی ایجاد می‌شود که راستا و هم‌سو با وظایف خود دولت‌ها را به سوی توسعه الزامات خود در حوزه موضوعی معاهده سوق دهند. علی‌رغم اینکه در حقوق بین‌الملل بخش قابل توجهی از تعهدات بین‌المللی تحت تاثیر رضایت دولت‌ها و در بستر تصویب یک معاهده یا شکل‌گیری یک عرف بین‌المللی شکل می‌گیرد و بنابراین به سختی می‌توان انتظار داشت که نهادها ناظر قابلیت توسعه تعهدات دولت‌ها در حقوق بین‌الملل را داشته باشند. با وجود این چنین نهادهایی هم‌چنان از حداکثر توان خود برای این منظور، هرچند در قالب شکل‌گیری یک حقوق نرم یا نهادینه کردن عملی اقداماتی فرای فحوای سخت معاهدات گام بر می‌دارند. کمیته حقوق بشر به‌عنوان نهاد ناظر بر میثاق حقوق مدنی و سیاسی نیز از این امر مستثنی نیست. این نهاد به‌عنوان یک نهاد ناظر بر اجرای تعهدات مندرج در میثاق حقوق مدنی و سیاسی در راستای توسعه دامنه تعهدات دولت‌ها نیز، با توجه به سطح قابلیت‌ها و توانمندی‌های در دسترس خود، تلاش‌هایی از خود نشان می‌دهد. هدف اصلی این تحقیق احراز این امر

استنتاجی و ارائه تفاسیر عمومی اقدام به ارائه طریق به دولت‌های عضو و پیشنهاد سازوکارهای مناسب برای اجرای تعهداتشان می‌نماید. هرچند حدود صلاحیت کمیته به لحاظ ماهیت معاهده محور آن، محدود به مندرجات میثاق است، عملکرد این نهاد نشان می‌دهد کمیته نسبت به گسترش دامنه تعهدات دولت‌ها از خود تمایل نشان می‌دهد.

۵. بحث

۵-۱. ساختار قواعد ماهوی میثاق حقوق مدنی و سیاسی

به نظر می‌رسد با توجه به اینکه حوزه عملکرد و نقش‌آفرینی کمیته حقوق بشر، میثاق حقوق مدنی و سیاسی می‌باشد، بنابراین هر گونه نقش‌آفرینی این نهاد در چارچوب حقوق و آزادی‌های به رسمیت شناخته شده در این سند تعریف می‌شود. این بدان معناست که کمیته در راستای ایفای نقش خود باید بر پتانسیل‌های موجود در قواعد ماهوی میثاق متمرکز باشد. به همین جهت در گام نخست لازم است تا این قواعد تشریح شوند. به‌طور کلی قسمتی از میثاق که به حقوق و آزادی‌های بشری اختصاص دارد، متشکل از دو بخش قواعد چتر فراگیر و مصادیق حقوق و آزادی‌ها می‌باشند.

۵-۱-۱. قسمت فراگیر

اولین قسمت میثاق را قسمت فراگیر آن به خود اختصاص داده است. وجه مشخصه این قسمت این است که نظامی را بیان می‌دارد که نسبت به کلیه حقوق و آزادی‌های به رسمیت شناخته شده در میثاق مجری می‌باشد. این قسمت در واقع خط مشی

کلیه تعهدات و اختیارات دولت‌های عضو را بیان می‌دارد. از جمله این موارد می‌توان به ماده ۲ میثاق که شرط چتر فراگیر این معاهده می‌باشد اشاره داشت. شرط چتر فراگیر در معاهدات بین‌المللی دولت‌ها را ملزم به تدوین چارچوب حقوقی برای اجرای تعهدات می‌نمایند (اوگاله؛ سامسون، ۲۰۲۴). شرط چتر فراگیر به «تعهدات ذیل این موافقت‌نامه» اشاره دارد (او.ای.سی.دی، ۲۰۰۶، ۳). این مقررات به‌طور معمول تحت عنوان شرط چتر فراگیر شناخته می‌شوند (استفان دلیو، ۲۰۰۹، ۹۹-۱). علاوه بر آن مقررات دیگری در این قسمت به چشم می‌خورد که می‌توان به شرط تعلیق مندرج در ماده ۴ و همین‌طور مقررره مبتنی بر شرط حداقلی بودن میثاق در ماده ۵ این سند اشاره داشت.

۵-۱-۲. مصادیق حقوق و آزادی‌های مورد حمایت

دومین قسمت از مقررات ماهوی میثاق را مصادیق حقوق و آزادی‌های به رسمیت شناخته‌شده در این سند تشکیل می‌دهند (اوگاله؛ سامسون، ۲۰۲۴). حقوق مدنی و سیاسی گونه‌ای از حقوق هستند که آزادی انسان را در برابر نقض غیر موجه توسط دولت‌ها و شرکت‌های سهامی خاص حفاظت کرده و توانایی فرد را برای مشارکت در زندگی مدنی و سیاسی حکومت، بدون تبعیض یا سرکوب سیاسی تضمین می‌کنند. حقوق مدنی و سیاسی در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی آورده شده است. این حقوق برای اجرا تعهد دولت‌ها به نتیجه محسوب می‌شوند. به این معنی که دولت‌ها موظف هستند که برای به فراهم شدن این حقوق تلاش کنند و انجام تعهدات برای دولت‌ها در این خصوص لازم است.

امکان تحدیدی را نسبت به محتوای حق مذکور پیش‌بینی نکرده است.

۵-۱-۲-۲. حقوق غیر مطلق

حقوق غیر مطلق دسته دیگری از حقوق و آزادی‌های مدنی را تشکیل داده‌اند. این حقوق شامل مواردی می‌شوند که دامنه حمایتی آن‌ها در میثاق مطلق نبوده و دولت‌ها می‌توانند تحت شرایطی از تعهدات خود عدول نمایند. این حقوق خود به دو دسته تقسیم می‌شوند. در دسته نخست مواردی هستند که حق مورد حمایت ذاتاً غیر مطلق ذکر شده است. به عنوان مثال می‌توان به حق به حیات و حق حمایت از حریم خصوصی و آبرو و اعتبار اشخاص اشاره نمود. در این رابطه بند اول ماده ۱۷ میثاق بیان می‌دارد: «هیچ‌کس نباید موضوع مداخله خودسرانه یا غیر قانونی در حریم خصوصی، خانه یا مکاتبات خود قرار گرفته یا به شکل غیر قانونی به اعتبار و آبروی وی حمله شود». همان‌طور که ملاحظه می‌شود خودسرانه یا غیر قانونی نبودن از دامنه این حق استثناء شده است. همین عبارت پردازی در مورد حق به حیات نیز به کار گرفته شده است؛ اما در رابطه با حقوق مطلق چنین استثنایی به چشم نمی‌خورد (قاری سیدفاطمی، ۱۳۸۲، ۳۸) در دسته دوم خود حق مورد حمایت به شکل مطلق بیان شده است؛ اما دولت‌ها تحت شرایطی می‌توانند این حقوق را محدود نمایند. برای مثال می‌توان به حق آزادی بیان اشاره داشت. بند سوم ماده ۱۹ میثاق در این خصوص بیان می‌دارد «اجرای این حق می‌تواند موضوع محدودیت‌های مشخصی قرار گیرد» و سپس عوامل موجه اعمال این محدودیت‌ها را بیان می‌دارد. بر این اساس کمیته حقوق بشر در هر اقدامی که در

بسیاری از این حقوق، حقوقی طبیعی و فطری محسوب می‌شوند. این حقوق به‌طور کلی به دو دسته حقوق مطلق و حقوق غیر مطلق تقسیم می‌شوند که کمیته نسبت به هر یک از این دو راه کار متفاوتی می‌تواند استفاده نماید.

۵-۱-۲-۱. حقوق مطلق

یکی از تقسیم‌بندی‌های حق‌ها که دارای ارزش علمی و کاربردی می‌باشد، تقسیم‌بندی آن‌ها بر مبنای مقید بودن یا عدم تقیید یا محدود یا نامحدود بودن حق‌ها در مقایسه با دیگر ارزش‌های اخلاقی یا دیگر حق‌ها است که بر این اساس حق‌ها را به حق‌های مطلق و حق‌های مقید یا محدود طبقه‌بندی می‌نمایند (قاری سیدفاطمی، ۱۳۸۲، ۳۸). حق مطلق، حقی است که وجود آن در تمامی زمان‌ها تداوم داشته و با صرف نظر از تمامی شرایط و اوضاع و احوال دخیل در آن می‌تواند مورد ادعا و مطالبه قرار گیرد. بر این اساس حق مطلق دارای دو ویژگی بارز است؛ نخست آنکه، حق مطلق، به هیچ وجه مقید، مشروط یا محدود نمی‌گردد. دوم اینکه حق مطلق، غیر قابل تعلیق است. به این معنا که اجرای آن در شرایط اضطراری عمومی متوقف یا معلق نمی‌شود (کانده، ۲۰۲، ۲). بخشی از حقوق مندرج در میثاق را حقوق مطلق تشکیل می‌دهند. منظور از حقوق مطلق آن حقوق و آزادی‌های بشری هستند که بدون هیچ‌گونه محدودیتی مورد حمایت قرار گرفته‌اند. مصداق این حقوق در میثاق شامل ممنوعیت شکنجه، ممنوعیت بردگی، برابری و عدم تبعیض و همین‌طور حق مشارکت در موضوعات اجتماعی می‌باشد. در این دست از حقوق متن مقرر شده در میثاق هیچ‌گونه

شده است (هاشمی و نورزی، ۱۳۹۳، ۱۲۱). ماده ۲۸ میثاق صراحتاً به این مسئله پرداخته است که کمیته برای اجرای تعهداتی که متعاقباً مقرر شده ایجاد می‌شود. وفق بند اول ماده ۴۰ میثاق «کشورهای عضو میثاق متعهدند تا گزارش‌هایی را در رابطه با اقدامات اتخاذی برای اثربخشی به حقوق شناخته‌شده در آن و پیشرفت‌های حاصل شده در بهره‌مندی از این حقوق ارسال می‌دارند». وفق بند چهارم این ماده نیز: «کمیته باید گزارش‌های ارسالی کشورها مطالعه کند. کمیته گزارش خود و تفاسیر عمومی را که مناسب می‌دارند به کشورهای عضو ارائه می‌دهد». بنابراین ملاحظه می‌شود که وظیفه و کارکرد کمیته نظارت بر عملکرد دولت‌ها می‌باشد. این بدان معنی است که اساساً کمیته غیر از اینکه محدود به حقوق شناخته‌شده در میثاق است، اقدام وی نیز تنها نظارتی است و اساساً صلاحیت توسعه‌ای برای این نهاد پیش‌بینی نشده است. بنابراین اقدامات توسعه‌ای کمیته در واقع یک ابتکار ضمنی است که این نهاد در بازتعریف کارکرد اصلی نیز در پیش گرفته است.

۵-۲-۲. ابزارهای کمیته حقوق بشر

دومین مسئله‌ای که در این قسمت باید به آن پرداخته شود ابزارهایی است که کمیته در اختیار دارد و اینکه هر یک از این ابزارها تا چه میزان قابلیت به کارگیری برای هدف توسعه تعهدات دولت‌ها را دارا می‌باشند. به‌طور کلی کمیته سه ابزار برای انجام وظایف خود در اختیار دارد که عبارت‌اند از: ۱. رسیدگی به شکایات؛ ۲. صدور تفاسیر عمومی و ۳. صدور ملاحظات استنتاجی نسبت به عملکرد دولت‌ها (سادات اخوی، ۱۳۹۱، ۱۵۲).

راستای تمایل به گسترش تعهدات دولت‌ها اعمال می‌کند حوزه عملکرد و نقش‌آفرینی آن در حدود قابلیت و بزاعتی است که مفاد این حقوق و با توجه به چتر فراگیر مندرج در میثاق به وی اعطا می‌کنند؛ اما در کنار آن لازم است تا قابلیت‌ها و محدودیت‌های خود کمیته حقوق بشر نیز مورد توجه قرار گیرد.

۵-۲. محدودیت‌ها و ابزارهای کمیته حقوق بشر برای توسعه تعهدات دولت‌های عضو

علاوه بر قابلیت‌هایی که مفاد قواعد ماهوی میثاق به کمیته حقوق بشر می‌دهند، قابلیت‌های نقش‌آفرینی این نهاد نیز تحت تأثیر کارکرد تعریف‌شده برای این نهاد و همین‌طور ابزارهای پیش‌بینی شده برای اعمال این کارکردها می‌باشد. به عبارت دیگری قابلیت‌های کمیته حقوق بشر از یک سو محدود به اختیاراتی است که به این نهاد اعطا شده است و از سوی دیگر همین گسترده نیز تحت تأثیر محدودیت‌هایی که ابزارهای در اختیار وی قرار دارند قابلیت بروز و ظهور هستند (زمانی و محبعلی، ۱۴۰۲، ۳۷).

۵-۲-۱. محدودیت‌های کمیته حقوق بشر

اولین عامل محدودکننده کمیته حقوق بشر کارکردی است که برای این نهاد پیش‌بینی شده است. کمیته حقوق بشر به این علت که یک نهاد مبتنی بر معاهده است. بنابراین حوزه عملکرد آن تنها به همان معاهده‌ای محدود می‌شود که از دل آن سر برآورده است. این در حالی است که نهادهای مبتنی بر منشور همچون شورای حقوق بشر، به این دلیل که محدود به معاهده خاصی نیستند، به لحاظ موضوعی گستره عملکرد گسترده‌تری دارند. دومین محدودیت کمیته وظیفه‌ای است که برای این نهاد پیش‌بینی

۵-۲-۱. رسیدگی به شکایات

ماده اول پروتکل الحاقی اول بیان می‌دارد: «کشور عضو میثاق که عضو پروتکل حاضر شود صاحبیت کمیته نسبت به دریافت و بررسی اظهاراتی از افراد واقع در حوزه صلاحیتی وی را که مدعی است قربان نقض هر یک از حقوق مندرج در میثاق توسط آن دولت شده است را به رسمیت می‌شناسد». این ابزار چند جهت دارای محدودیت است. نخست اینکه امکان رسیدگی به شکایات افراد در متن میثاق پیش‌بینی نشده، بلکه ناشی از پروتکل الحاقی است. بنابراین دستاوردهای آن تنها کشورهای عضو پروتکل الحاقی را پوشش می‌دهد که الزاماً با کشورهای عضو میثاق یکسان نیستند و لذا تأثیری بر کشورهای عضو میثاق و غیر عضو پروتکل الحاقی ندارند. دوم اینکه کمیته تنها می‌تواند به این مسئله بپردازد که آیا نقضی نسبت به یکی از مواد میثاق رخ داده است یا خیر. بنابراین عملاً رسیدگی به شکایت فرصت مناسبی برای توسعه تعهدات فراهم نمی‌سازد. با این وجود همین ابزار نیز در حدودی می‌تواند مؤثر باشد. در رابطه با حقوق مطلق کمیته می‌تواند با ارائه تفسیر موسعی از مفهوم و دامنه حق حمایت‌شده در راستای توسعه مضمون آن حق تأثیرگذار باشد. البته این امر با توجه به محدودیت‌های سابق‌الذکر است و تنها زمانی می‌تواند مؤثر باشد که اقدام کمیته همسو با دیگر نهادهای حقوق بشر بتواند مفهوم موسعی از یک مقرر را در قالب عرف بین‌المللی به جامعه دولت‌ها معرفی نماید. کمیته در رابطه با حقوق غیر مطلق نیز می‌تواند با ارائه تفسیر مضیق از شروط تحدید دامنه اختیارات دولت‌ها برای تحدید این حقوق را کاهش

دهد. همین‌طور کمیته از طریق ارائه خط مشی‌ها و معیارهایی برای نظارت بر اختیارات دولت‌ها می‌تواند اقدام به چنین امری نماید. این رویکرد را می‌توان در دیگر نهادهای حقوق بشری همچون دیوان اروپایی حقوق بشر مشاهده کرد (عبداللهی، روشنفکر و دبیری، ۱۳۹۴، ۱۲۸). به‌عنوان مثال دیوان اروپایی حقوق بشر با ارائه معیارهایی همچون لزوم پیروی از یک هدف مشروع در محرومیت از دسترسی به اطلاعات مورد جست‌وجوی سازمان‌های غیر دولتی (ای. سی. اچ. آر، ۲۰۲۴، ۷۶) یا اقدامات انجام‌شده پلیس و فقدان توجیه معقول و عینی (ای. سی. اچ. آر، ۲۰۲۴، ۴۴)؛ فقدان دلایل مرتبط و کافی در اعمال محدودیت که منجر به صدمات آشکارا غیر متناسب می‌شود (ای. سی. اچ. آر، ۲۰۲۴، ۹۲) و همین‌طور فقدان دلیل قانع‌کننده برای محدودیت حقوق خواهان (ای. سی. اچ. آر، ۲۰۲۴، ۹۳) در شماری از آرای خود نسبت به اقدامات محدودکننده دولت‌ها رویکرد مذکور رو اتخاذ کرده است.

همین مسئله در مورد کمیته حقوق بشر البته با در نظر گرفتن محدودیت‌های سابق‌الذکر نیز متصور است. در عین حال که باید توجه داشت دیوان اروپایی حقوق بشر به لحاظ اینکه ریشه در متن کنوانسیون اروپایی حقوق بشر دارد و یک نهاد منطقه‌ای می‌باشد، قابلیت توسعه منطقه‌ای حقوق بشر را دارد و از این جهت نسبت به کمیته حقوق بشر امتیاز دارد. با توجه به اینکه کارکرد قضایی برای کمیته در میثاق حقوق مدنی و سیاسی پیش‌بینی نشده است و این نهاد تنها نسبت به کشورهای حق رسیدگی به شکایات را دارد که پروتکل الحاقی مربوط به صلاحیت دادخواهی دیوان را تصویب نموده‌اند و

عملکرد خاص دولت که موضوع شکایت است ندارد؛ بلکه چشم‌اندازی کلی از عملکرد دولت را من حیث-المجموع ارائه می‌دهد. همین امر نیز باعث می‌شود ملاحظات استنتاجی از قابلیت بیشتری برای بهره‌گیری در توسعه دامنۀ تعهدات دولت‌ها برخوردار باشند. حال دو سؤال مطرح این است که اولاً کمیته برای توسعه دامنۀ تعهدات دولت‌ها اولاً با توجه به ساختار مقررات ماهوی میثاق و دوماً ابزارهای در دسترس خود به چه مبانی ای می‌تواند استناد نماید و دوماً از چه روش‌هایی در عمل برای نیل به این هدف بهره می‌گیرد(عبداللهی، روشنفکر و دبیری، ۱۳۹۴: ۱۲۸).

۵-۳. مبانی توسعه تدریجی تعهدات حقوق بشری دولت‌ها توسط کمیته حقوق بشر

مسئله دیگری که باید مورد توجه قرار گیرد، مبانی ای است که به این نهاد قابلیت توسعه تعهدات حقوق بشری دولت‌ها را می‌دهد. با توجه به اینکه کمیته یک نهاد مبتنی بر معاهده است. بنابراین حوزه موضوعی تحت صلاحیت کارکردی این نهاد به محتوای کنوانسیون منشأ آن یعنی میثاق حقوق مدنی و سیاسی محدود می‌شود. بنابراین مبانی مورد استفاده کمیته باید ریشه در درون میثاق میثاق داشته باشد(کجائروم، ۲۰۰۹، ۶۷). با در نظر گرفتن این امر، به‌طور کلی سه منبأ برای این امر می‌تواند مد نظر قرار گیرد. این مبانی عبارت‌اند از: ۱- هدف و منظور مندرج در مقدمه میثاق، ۲- ماده چتر فراگیر و ۳- معیارهای تفسیرپذیر مندرج در حقوق غیر مطلق میثاق.

همین‌طور نقش برجسته‌تر نهادهای منطقه‌ای همچون دیوان اروپایی حقوق بشر، دیوان امریکایی حقوق بشر و دیوان افریقایی نسبت به کمیته و ضمانت اجرای مناسب تر این محاکم منطقه‌ای، عملاً بهره‌گیری از ابزار رسیدگی‌های شبه قضایی از سوی کمیته حقوق بشر، فراوانی و کارآمدی کافی را برای توسعه تعهدات دولت‌ها به همراه نخواهد داشت. به-عنوان مثال می‌توان به شکایت جی.ای علیه دولت آرژانتین اشاره داشت که ۲۸ مارس ۲۰۲۴ کمیته به دلیل عدم تماس شاکی تصمیم به عدم رسیدگی به آن نمود(سی.سی. پی. آر، ۲۰۲۴).

۵-۲-۲. تفاسیر عمومی

یکی دیگر از ابزارهای در دسترس کمیته حقوق بشر تفاسیر عمومی است. کمیته از طریق صدور تفاسیر عمومی شیوه اجرای تعهدات(سی.سی. پی. آر، ۱۹۸۱) یا گزارش‌دهی(سی.سی. پی. آر، ۱۹۸۱) و نیز محتوای حقوق مندرج در میثاق را بیان می‌دارد. با توجه به اینکه اکثریت این تفاسیر به موضوع حقوق و آزادی‌های مندرج در میثاق پرداخته‌اند و بنابراین از این جهت میثاق را در موقعیتی مشابه با رسیدگی به شکایات قرار می‌دهند که در واقع فرصت تفسیر محتوای حق‌ها است. بنابراین قابلیت‌ها و محدودیت‌های این ابزار نیز مشابه با مورد قبل است.

۵-۲-۳. صدور ملاحظات استنتاجی نسبت به عملکرد دولت‌ها

سومین ابزار کمیته حقوق بشر صدور ملاحظات استنتاجی است. این ابزار نسبت به دو ابزار سابق الذکر از قابلیت بیشتری برخوردار است. زیرا در اینجا کمیته نیازی به تحلیل و بررسی یک حق یا یک

۵-۳-۱. هدف و منظور میثاق

بند اول ماده ۳۱ کنوانسیون حقوق معاهدات در رابطه با قواعد عام تفسیر بیان می‌دارد: «معاهده با حسن نیت و مطابق با معنای اعطا شده به واژگان آن در متن و در راستای هدف و منظور معاهده تفسیر می‌شود». همان‌طور که ملاحظه می‌شود در تفسیر معاهدات سه مؤلفه حسن نیت، معنای متداول اعطا شده به واژگان و در نهایت هدف و منظور معاهده در کنار هم دخیل هستند. در این میان مؤلفه سوم نقش محوری را بر عهده خواهد داشت. توضیح آنکه یک واژه در دو سند مختلف تحت تأثیر هدف متفاوت آن‌ها می‌تواند به شکل متفاوتی تعریف شود. به‌عنوان مثال امنیت ملی در یک کنوانسیون مربوط به مبارزه با تروریسم یا جرائم سازمان‌یافته که هدف آن حفاظت از امنیت ملی است با رویکردی موسع و در یک کنوانسیون حقوق بشری که هدف آن حمایت هر چه بیشتر از حقوق و آزادی‌های افراد می‌باشد با رویکردی مضیق تفسیری می‌شود.

این مسئله به کرات در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر متبلور شده است. از جمله دیوان در یکی از آرای اخیر خود در دعوی کارتال علیه ترکیه بیان می‌دارد: «استثنا نسبت به اصل عدم جابه‌جایی قضات تنها زمانی پذیرفته است که با یک هدف مشروع توجیه شده و متناسب با آن هدف بوده و تا جایی قابل قبور است که] در ذهن عموم تردید معقولی نسبت به مداخله در دادگاه توسط فاکتورهای خارجی و بی طرفی در رابطه با موضوعات نزد آن ایجاد نکند» (ای. سی. اچ. آر، ۲۰۲۴، ۸۲). دیوان در واقع در این رأی

به بیان خط مشی کلی در تفسیر و اجرای هر مقرره- ای می‌پردازد که محتوای آن ممکن است هم‌سو با هدف و منظور خاصی نبوده یا به‌طور بالقوه قابلیت عدول و انحراف از آن را داشته باشد. دیوان همین‌طور در پرونده وی.ال. علیه جمهوری مولداوی بیان می‌دارد: «دیوان تکرار می‌کند در صورتی که محدودیتی نسبت به حقوق اساسی اشخاصی اعمال شود که متعلق به گروه‌های به‌طور خاص آسیب‌پذیر در جامعه‌ای هستند که در گذشته از تبعیض قابل توجهی رنج می‌برده‌اند، حاشیه صلاحدید دولت به شکل قابل توجهی مضیق‌تر می‌باشد و باید دلایل بسیار قوی ای برای محدودیت‌های اعمال شده داشته باشد» (آر. سی. اچ. آر، ۲۰۲۴، ۱۷۰). آرای مذکور به وضوح منعکس‌کننده تمایل به نقشی دارند که هدف و منظور یک معاهده می‌تواند در نوع تفسیر و حدود اعمال صلاحدید و عملکرد دولت‌ها در خصوص یک مقرره غیر مطلق از تعهدات آن‌ها داشته باشد.

این مسئله در میثاق حقوق مدنی و سیاسی نیز در خور توجه است. مقدمه میثاق با تأکید به اینکه این حقوق منشعب از شرافت ذاتی اشخاص انسانی هستند و اینکه وفق اعلامیه حقوق بشر ایده آن آزادی موجودیت‌های انسانی بهره‌مند آزادی‌های مدنی و سیاسی، از تنها زمانی محقق می‌شود که شرایطی خلق شود که از طریق آن هر کس بتواند از حقوق مدنی و سیاسی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود بهره‌مند شود در واقع هدف و منظور میثاق را بیان می‌دارد. این هدف را می‌توان بهره‌مندی از این حقوق، ارتباط آن با دیگر حقوق بشر و در نهایت به کارگیری ابزارهای حداکثری برای تحقق آن تعبیر نمود. علاوه بر آن تصریح به توجه به تعهدات

که رویکرد حداکثرسازی دامنه توصیه‌ها از سوی این نهاد نیز در پیش گرفته شود.

نمونه‌هایی از آن را می‌توان گزارش اخیر این نهاد در رابطه با ایران(سی.سی.پی.آر، ۲۰۲۳، ۲) و جمهوری کره(سی.سی.پی.آر، ۲۰۲۳، ۳-۲) مشاهده کرد که متعاقباً در مورد چگونگی بهره‌گیری از این قابلیت توضیح داده خواهد شد.

۵-۳-۳. معیارهای مندرج در حقوق غیر مطلق

سومین مبنایی که می‌تواند مورد استفاده کمیته قرار گیرد تفسیر معیارهای مندرج در حقوق غیر مطلق است. معیارهای مذکور این قابلیت را به کمیته حقوق بشر می‌دهند تا دامنه شروط تحدید را از طریق تفسیر موسع و مضیق آن‌ها فراهم سازد. همان‌طور که توضیح داده شد حقوق غیر مطلق به دو شیوه ساختاربنندی شده‌اند. در مواردی محتوای یک حق مقید به قید غیرخودسرانگی رفتار دولت حمایت شده است و در مواردی دیگر دولت به دلایلی از جمله نظم عمومی و امنیت ملی، سلامت و بهداشت عمومی و حقوق دیگران در صورتی که ضروری بوده و در قانون پیش‌بینی شده باشد می‌تواند آن حق را مشمول تحدیدهایی بنماید(کانسادو، ۲۰۰، ۸۵). بنابراین کمیته می‌تواند با تفسیر موسع از معیار ضرورت و اقدامات خودسرانه یا تفسیر مضیق از نظم عمومی و غیره دامنه تحدیدهایی مجاز را تقلیل دهند و از این طریق محتوای حق مورد حمایت را توسعه بخشد. همین‌طور کمیته می‌تواند با استفاده از معیارهایی برای ارزیابی عملکرد دولت‌ها مرزبندی‌هایی را برای تحدیدهایی مجاز از غیر مجاز توسط دولت‌ها ارائه دهد. بنابراین کمیته حقوق بشر به‌عنوان یک نهاد

دولت‌ها بر اساس منشور ملل متحد به منظور ارتقای احترام جهانی به حقوق بشر و در نظر گرفتن آن در مقدمه میثاق افقی برای رویکردی فراتر از متن سخت مفاد مقررات میثاق را پیش روی کمیته حقوق بشر قرار می‌دهد. بنابراین هر تفسیری که از هر یک از واژگان یا تعهدات دولت‌ها می‌شود باید به گونه‌ای باشد که این افق در آن دیده شود. این مسئله نه تنها در مورد دولت‌ها؛ بلکه در مورد کمیته حقوق بشر نیز باید سرلوحه قرار گیرد.

۵-۳-۲. پتانسیل‌های ماده چتر فراگیر

یکی دیگر از مبانی قابل تمسک کمیته حقوق بشر، ماده چتر حمایتی میثاق است. ماده ۲ میثاق بیان می‌دارد: «دولت‌های عضو میثاق حاضر متعهد به احترام و تضمین حقوق مندرج در میثاق نسبت به تمام افراد درون سرزمین و حوزه تحت صلاحیت خود بدون تمایز از هر نوع هستند». بند دوم این ماده نیز مقرر می‌دارد: «در مواردی که پیش از این از طریق قوانین و سایر ابزارهای موجود مقرر نشده است، هر دولت عضو متعهد است تا گام‌های ضروری را مطابق با مقررات میثاق، برای تصویب چنان قوانین و سایر ترتیباتی که می‌تواند برای اثربخشی به حقوق مندرج در میثاق ضروری باشد، اتخاذ کند». همان‌طور که مشاهده می‌شود ماده چتر فراگیر میثاق که شاکله کلی تعهدات دولت‌ها را منعکس کرده است بر نتیجه‌گرا بودن تعهدات دولت‌ها تاکید دارد و از فحوای آن تمایل به رویکرد اتخاذ اقدامات حداکثری را نیز می‌توان استنباط نمود. هرچند مخاطب اصلی ماده ۲ دولت‌ها هستند؛ اما با لحاظ نمودن وظیفه کمیته که ارائه توصیه‌های مناسب برای اثربخشی به حقوق مندرج در میثاق است، می‌توان انتظار داشت

ناظر می‌تواند از این سه مبنا برای توسعه دامنه تعهدات دولت‌های عضو میثاق استفاده نماید.

۴-۵. روش‌های کمیته حقوق بشر در توسعه تعهدات دولت‌ها

تلاش برای توسعه حقوق مندرج در یک معاهده بین‌المللی با دو محور قابل تصور است. محور نخست تمرکز بر قواعد مندرج در معاهده و تلاش برای توسعه محتوای آن و محور دوم تلاش برای توسعه فرا معاهده‌ای تعهدات که از طریق ایجاد پیوند میان مقررات معاهده‌ای با تعهدات و رأی آن معاهده صورت می‌پذیرد. سؤال دیگری که باید به آن پرداخته شود این است که کمیته این دو محور را با توجه به وظایف و حدود صلاحیت خود و با بهره‌گیری از ابزارهای در دسترس خود چگونه دنبال می‌کند. همانطور که گفته شد کمیته بهره‌گیری از ابزار رسیدگی به شکایات به دلیل محدودیت‌های آن نقش در خور توجهی در این خصوص ایفا نمی‌کند. ضمن محدودیت حوزه اثرگذاری آرای قضایی در حقوق بین‌الملل، تأثیر رویه قضایی کمیته در کنار رویکردهای هم‌سوی دیگر نهادهای مبتنی بر معاهده و نهادهای قضایی منطقه‌ای اثرگذار خواهد بود؛ اما در مقابل کمیته در راستای ایفای وظیفه نظارتی خود از طریق صدور ملاحظات استنتاجی خود نسبت به عملکرد دولت‌ها و ارائه توصیه‌هایی که مناسب تشخیص می‌دهد از انعطاف‌پذیری مناسبی البته به شکلی دیگر و با شیوه‌ای دیگر نسبت به نهادهای قضایی منطقه‌ای برخوردار است. هرچند کمیته ذیل بررسی‌های خود در این اسناد به معیارهایی که دیوان‌های منطقه‌ای ارائه می‌دهند توسل نجسته است و عملاً نیز مجال آن در رهگذر ملاحظات

استنتاجی وجود ندارد، روش مختص خود را برای بهره‌گیری حداکثری از ابزار در دسترس خود ایجاد نموده است (آر. سی. اچ. آر، ۲۰۲۴، ۱۷۱). بر اساس آنچه گفته شد از تحلیل و بررسی ملاحظات استنتاجی کمیته حقوق بشر، به‌طور کلی می‌توان سه روش را در راستای تلاش برای توسعه تعهدات دولت‌ها استخراج نمود که عبارت‌اند از نادیده گرفتن شروط تحدید در توصیه‌ها، ایجاد پیوند با اسناد فرا میثاقی و توصیه تصویب معاهدات غیر حقوق بشری. بنابراین در ادامه هر یک از این سه روش مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۴-۵-۱. نادیده‌انگاری شروط تحدید

کمیته حقوق بشر مجالی برای تحلیل و بررسی تک رفتارهای دولت‌ها و به تبع آن صدور معیارهای محدودکننده شروط تحدید در تعهدات غیر مطلق دولت‌ها را آن‌گونه دیوان اروپایی حقوق بشر و نهادهای قضایی منطقه‌ای نظیر آن دارند، در اختیار ندارد. این در حالی است که همانند کنوانسیون‌های حقوق بشری منطقه‌ای، میثاق نیز حاوی حقوق و آزادی‌های غیر مطلق است. کمیته حقوق بشر برای رفع این خلأ از شیوه دیگری استفاده کرده است. بررسی توصیه‌های کمیته نشان می‌دهد هنگامی که این نهاد به تحلیل و ارزیابی کلی عملکرد یک دولت در رابطه با یکی از حقوق غیر مطلق می‌پردازد، چه در رابطه با اظهار نگرانی و چه در توصیه‌های خود تا حد امکان توجهی به معیارهای تحدید نداشته و تمایل به تمرکز بر محتوای تعهد حقوق بشری دارد که با اغماض شاید بتوان گفت این حقوق را نیز در کسوتی همچون حقوق مطلق می‌نگرد یا دیدگاهی نزدیک به آن می‌نگرد (ورنر، ۲۰۰۵، ۲۱). یکی از

از جمله کمیته با اشاره به ملاحظات استنتاجی کمیته ضد شکنجه ضمن اظهار نگرانی نسبت به اینکه قوانین کشور کره شمالی تمام اقدامات تحت پوشش تعریف پذیرفته شده بین‌المللی از شکنجه و امکان مجازات که متناسب با شناخت این جرم باشد را پوشش نمی‌دهد، از این کشور در کنار توصیه‌های خود می‌خواهد تا پروتکل الحاقی به کنوانسیون ضد شکنجه را نیز تصویب کند(سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۸). تصویب این پروتکل در رابطه با دیگر کشورها از جمله کلمبیا(سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۷)، ترکمنستان(سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۷)، و نیز مورد اشاره کمیته بوده است.

رویکرد مشابهی در رابطه با کشور ایالات متحده آمریکا در رابطه با تصویب کنوانسیون محو تمام اشکال تبعیض نسبت به زمان و پروتکل الحاقی آن از سوی کمیته با استناد به ماده ۲ و ۳ میثاق اتخاذ شده است(سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۵). البته توصیه به تصویب قوانین ممنوع کننده شکنجه به شکل کاملاً مطابق با کنوانسیون ضد شکنجه توسط این کشور در عین حال که در زمره اقدامات فرا میثاقی کمیته دسته‌بندی می‌شود. در اینجا کمیته مستند خود را تنها ماده ۷ میثاق قرار می‌دهد که نشان می‌دهد کمیته تنها به ماده چتر فراگیر اکتفا نکرده و از محتوای مواد ماهوی نیز برای توسعه تعهدات دولت‌ها بهره می‌گیرد(سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۵). اشاره به قواعد نلسون ماندلا یا استانداردهای قواعد حداقلی ملل متحد برای رفتار با زندانیان از این کشور، نیز نمونه‌ای از گرایش کمیته به اسناد غیر معاهده‌ای در ملاحظات استنتاجی خود می‌باشد(سی. سی. پی.

بارزترین مصایق این حقوق حق به آزادی بیان است. هر چند این حق در زمره حقوق غیر مطلق قرار دارد، بررسی رویه کمیته حقوق بشر نشان می‌دهد که این نهاد در توصیه‌های خود بیش از آنکه به توصیه مبنی- بر اعمال محدودیت نسبت به اختیارات دولت در توسل به شروط تحدید توجه داشته باشد به تقویت مکانیسم‌های تضمین‌کننده ابعاد مختلف این حق توجه دارد. به‌عنوان مثال کمیته درحالی‌که به لزوم توجه به شروط تحدید منعکس در بند سوم ماده ۱۹ و ماده ۲۱ میثاق اشاره دارد؛ ضمن اظهار نگرانی نسبت به ادعاهای نقض این حق که در چارچوب تظاهرات نوامبر ۲۰۲۰ تا دسامبر ۲۰۲۲ در کشور پرو اتفاق افتاد و به‌ویژه استفاده بیش از حد از زور بر علیه معترضان و اصحاب رسانه از این کشور می‌خواهد تا تمام اقدامات لازم برای تضمین حمایت مؤثر شامل تخصیص منابع کافی و تضمین آزادی روزنامه‌نگاران و اصحاب رسانی برای فالیته بدون ترس از قربانی خشونت یا تلافی شدن را فراهم آورد(سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۱۰).

۵-۴-۲. ایجاد پیوند با اسناد حقوق بشری فرا میثاقی

یکی دیگر از روش‌هایی که کمیته حقوق بشر در راستای ایفای نقش توسعه‌دهنده تعهدات دولت‌ها به کار می‌گیرد و به خصوص در سال‌های اخیر در رویه این نهاد در ملاحظات استنتاجی صادره شیوع داشته است، ایجاد پیوند میان حق‌های مندرج در میثاق با اسناد بین‌المللی دیگر است. کمیته در این راستا نه تنها به دیگر معاهدات حقوق بشری توجه داشته، بلکه به اسناد غیر الزام‌آور حقوق بشری دیگر نیز اشاره نموده است.

یکی از دیگر موضوعات حقوق بشری مرتبط مسئله استفاده بیش از اندازه از زور می‌باشد. کمیته ضمن اظهار نگرانی در خصوص چارچوب حاکم بر استفاده از زور توسط مقامات مجری قانون در کشور مصر از این کشور می‌خواهد تا به شکل موثری اقداماتی را برای پیش‌گیری و محو تمام اشکال استفاده بیش از اندازه از زور از جمله از طریق آموزش استفاده از زور و راهنمای حقوق بشری ملل متحد در مورد سلاح‌های کمتر کشنده در اجرای قانون می‌باشد (سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۷).

کمیته در این راستا خود را تنها محدود به کنوانسیون ملل متحد ننموده و به اسناد دیگر سازمان‌های بین‌المللی نیز توجه دارد. از جمله این موارد می‌توان توصیه به بررسی تصویب پروتکل ۲۰۱۴ الحاقی به مقاله‌نامه شماره ۲۹ سازمان بین‌المللی کار به کشور برزیل (سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۴۰)؛ را به‌عنوان شاهدهی برای مبارزه با بردگی، کار اجباری و قاچاق اشخاص ذیل ماده ۲ همراه با منع شکنجه و بردگی و تبعیض، معرفی نمود.

بررسی تصویب مقاله‌نامه ۱۶۹ در رابطه با مردمان بومی و قبیله‌ای ۱۹۸۹ (سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۱۰)، از دیگر مواردی است که در ملاحظات استنتاجی کمیته حقوق بشر در سال‌های اخیر مشاهده می‌شود. کمیته حتی از این نیز فراتر رفته و در رابطه با برخی از جنبه‌های حق به کار از جمله مسئولیت برای پرداخت برای جابه‌جایی بار غذای کارگران استخدامی و همین‌طور دستمزد پایین آن‌ها که برای بهره‌مندی از مراقبت‌های پزشکی برای کارگران ناکافی می‌باشد اظهار نگرانی می‌کند (سی. سی. پی.

آر، ۲۰۲۳، ۵). به‌طور مشابه می‌توان به توصیه بهره‌گیری از روش‌های غیر بازداشتی به‌عنوان الگوتیو زندان بر اساس قواعد حداقل استانداردهای ملل متحد برای اقدامات غیر بازداشتی (قواعد کیوتو) به کشور کلمبیا اشاره داشت. به‌طور مشابه کمیته در رابطه با کشور ونزوئلا نیز از همین رویکرد استفاده کرده و از این کشور پذیرش رسمی و اجرای پروتکل مینیستوتا برای تحقیق در مورد مرگ‌های بالقوه ناگهانی و بررسی تصویب کنوانسیون بین‌المللی برای حمایت از تمام اشخاص در مقابل ناپدید شدن اجباری را مستند به ماده ۲ و همین‌طور برخی از حقوق مدنی و سیاسی همچون حق به حیات و منع شکنجه درخواست می‌نماید (سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۶).

کنوانسیون ضد شکنجه حتی در مواردی مورد استناد صریح کمیته نیز قرار گرفته است. این نهاد در رابطه با کشور فلسطین به صراحت با استناد به ماده ۱۵ این سند و همین‌طور اصول مصاحبه مؤثر برای تحقیق و جمع‌آوری اطلاعات (اصول مندز) اظهار می‌دارد که کشور عضو تضمین نماید که در عمل اعتراف‌های دریافت شده از طریق شکنجه یا سوء رفتار غیر قابل پذیرش تلقی شده و موارد این اعتراف‌ها مورد تحقیق قرار گیرد (سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۷).

مسئله ناپدید شدن اجباری از دیگر مواردی است که کمیته حقوق بشر به آن توجه نشان داده است. به گونه‌ای که نه تنها آن را به‌عنوان یکی از موضوعات تحت بررسی قرار می‌دهد؛ بلکه تصویب کنوانسیون حمایت از اشخاص در مقابل ناپدید شدن اجباری را نیز مورد تأکید قرار داده است.

و همین‌طور رسیدگی به درخواست‌های شهروندی در یک دوره زمانی معقول را تقاضا می‌کند(سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۴-۳).

هرچند در این سند کمیته توصیه به تصویب معاهده-ای نکرده است؛ اما معیار نگرانی و توصیه‌های خود را بر اساس سندی قرار داده است که در زمره معاهدات حقوق بشری کمیسیاریای حقوق بشر طبقه‌بندی نشده است. دامنه اقدامات کمیته در رابطه با این افراد در دیگر ملاحظات استنتاجی حتی از این حد نیز فراتر رفته است. از جمله این موارد می‌توان به تصویب معاهدات مربوط اشخاص بدون تابعیت اشاره نمود. کمیته حقوق بشر در ملاحظات استنتاجی خود نسبت به کشور کویت از این کشور می‌خواهد تا پذیرش کنوانسیون مربوط به وضعیت اشخاص بدون تابعیت و کنوانسیون کاهش بی‌تابعیتی را با همراه با تعهدات مربوط اجرایی از طریق قوانین داخلی خود بعد از الحاق به این کنوانسیون مورد توجه قرار دهد(سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۳). کمیته حقوق بشر حتی در رابطه با کشور روسیه از این نیز فراتر رفته و از این کشور می‌خواهد را پیروی از کنوانسیون وضعیت پناهندگان و دیگر استانداردهای بین‌المللی را تضمین نماید(سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۶).

از دیگر موارد می‌توان به اظهار نگرانی نسبت به عدم پیروی نسبت به پروتکل پیش‌گیری و سرکوب و مجازات آدم ربایی و تصویب کنوانسیون ملل متحد بر علیه جرائم سازمان‌یافته فراملی توسط کره شمالی اشاره کرد. کمیته در اینجا مستمسک خود را امکان ایجاد شکاف در مجازات مرتکبین و حمایت از قربانیان بر اساس تعهدات ذیل مواد ۳، ۷ و ۸ و ۱۴ میثاق قرار می‌دهد که که موضوعات جبران خسارت،

آر، ۸، ۲۰۲۳)؛ اما در این رابطه تصویب کنوانسیون را توصیه نمی‌کند.

۵-۴-۳. توصیه تصویب معاهدات غیر حقوق

بشری

در نهایت سومین و شاید بتوان گفت بلندپروازانه‌ترین ابزاری که کمیته در توسعه تعهدات دولت‌ها به آن متمسک شده است، ایجاد پیوند میان حق‌های بشری را معاهدات غیر حقوق بشری است. کمیته در راستای تحقق هدف و منظور میثاق و با تمسک به اختیاراتی که ماده چتر فراگیر میثاق به وی اعطا کرده است، با عبور از محتوا و توجه به هدف، تصویب برخی از دیگر معاهدات بین‌المللی که مستقیماً نیز در جرگه معاهدات حقوق بشری قرار نمی‌گیرند، تلاش داشته است تا این دیدگاه را ترویج کند که به واسطه پیوند میان فحوای دیگر معاهدات با حقوق بشر و یا تأثیر آن‌ها بر تحقق حقوق مدنی و سیاسی، تصویب دیگر معاهدات نیز به زمره ابزارهای مناسب برای تحقق تعهدات حقوق بشری دولت‌های عضو قرار می‌گیرند(علی‌کرمی و علی‌کرمی، ۱۳۹۹، ۳۴).

یکی از حوزه غیر حقوق بشری مرتبط اعطای تابعیت است. هرچند در هیچ یک از مقررات حقوق بشری دولت‌ها موظف به اعطای تابعیت به کسی نشده‌اند، کمیته نسبت به انکار اعطای شهروندی یا تأخیر قابل توجه در آن از سوی کشور قبرس به‌خصوص در رابطه افراد تحت حمایت کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان به استناد ماده ۲ اظهار نگرانی می‌کند و از این کشور می‌خواهد تا اقدامات خود را برای تضمین اینکه قوانین ملی وی بدون تبعیض و بر اساس معیاهای قانونی شفاف تعریف شده اعمال شود

رژیم حقوقی مربوطه پردازند. هرچند نمی‌توان از این واقعیت چشم پوشید که اقدامات این نهادها به‌طور مستقیم نمی‌تواند قواعد سخت حقوق بین‌الملل را بر دولت‌ها تحمیل نماید و حوزه تأثیرگذاری آن‌ها محدود به ارائه رویکردی موسع از قواعد موجود در معاهده بوده و تنها از رهگذر تلاش برای توسعه دامنه عملکرد دولت‌ها موجبات قوام یافتگی گفتمانی موسع از تعهدات و تلاش برای پیروی دولت‌ها از این رویکرد خواهد بود. برای این منظور آن‌ها از کلیه ابزارهای در دسترس خود و در محدوده صلاحیت‌هایی که برای این نهادها تعیین شده استفاده می‌کنند. هرچند این نهادها با محدودیت‌هایی در به کارگیری روش‌های جدید و سازکارهای ابداعی مواجه هستند، تلاش می‌کنند از داشته‌های خود به بهترین نحو ممکن استفاده نمایند. کمیته حقوق بشر به‌عنوان یکی از همین دست از نهادها نیز از این امر مستثنی نمی‌باشد. بررسی عملکرد کمیته نشان می‌دهد این نهاد با عبور از متن سخت میثاق و بهره‌گیری از پتانسیل‌های مندرج در آن و همین‌طور رویکرد هدف‌گرا بر پایه مقدمه و ماده فراگیر این سند و اختیاراتی که برای انجام وظایف وی به این نهاد سپرده شده است، حداکثر استفاده را برای ترویج و گرایش به سمت توسعه تعهدات دولت‌ها به عمل می‌آورد. کمیته با بهره‌گیری از قابلیت‌ها و انعطاف‌پذیری‌های گزارش‌های خود از عملکرد دولت‌ها این فرصت را فراهم می‌سازد تا افق‌های جدیدی را از میثاق ارایه دهد که دولت‌ها در راستای ماده ۴۰ میثاق به‌عنوان اقدامات مناسب برای اجرای تعهداتشان مد نظر قرار دهند. عملکرد کمیته نشان می‌دهد این نهاد در این راستا نه‌تنها از طریق عبور از شروط تحدید تلاش در توسعه دامنه مفاد میثاق داشته است؛ بلکه نیم‌نگاهی نیز به

منع شکنجه و بردگی و دادرسی عادلانه مربوط هستند (سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۸). همین رویکرد را می‌توان در مورد کشور هنگ کنگ نیز مشاهده نمود. کمیته پیوستن این کشور به کنوانسیون مذکور را به‌عنوان اقدامی به منظور تقویت تعهدات این کشور برای مبارزه با قاچاق انسان در منطقه توصیه کرده است (سی. سی. پی. آر، ۲۰۲۳، ۴).

توصیه اخیر کمیته از دو جهت حائز توجه است. نخست اینکه پیوستن به این کنوانسیون را نه در راستای اجرای تعهدات هنگ کنگ، بلکه در راستای تقویت مبارزه با قاچاق انسان توصیه کرده است. این در حالی است که کمیته صرفاً موظف به ارائه پیشنهاد برای اجرای تعهدات مندرج در میثاق است نه نیل به نظام حقوقی مطلوب برای تحقق حقوق بشر در کل که از جمله شامل موضوعاتی همچون نظام حقوقی مقابله با قاچاق انسان می‌شود. دومین مطلب اینکه کمیته در این توصیه مبارزه با قاچاق در منطقه را مد نظر قرار داده است که آشکارا فراتر از تعهدات حقوق بشری دولت‌ها در درون سرزمین خود یا حوزه تحت صلاحیت آن‌ها می‌باشد.

۶. نتیجه

کارکرد اصلی نهادهای نظارتی مبتنی بر معاهده در عین حال که نظارت بر اجرای مقررات مندرج در معاهده‌ای است که از دل آن متولد شده‌اند. بنابراین اصولاً انتظار نمی‌رود که این نهادها نقش قابل توجهی در توسعه دامنه تعهدات دولت‌ها ایفا نمایند. اما به نظر نمی‌رسد این نهادها به این مقدار قناعت نمایند. پیوندی که سند مؤسس این نهادها میان آن‌ها با مندرجات ماهوی کنوانسیون برقرار می‌کند میلی در آن‌ها ایجاد می‌کند که به شکل خزنده‌ای به توسعه

جنبه‌های فرامیثاقی از طریق ایجاد پیوند میان مندرجات این سند با دیگر قواعد بین الملل داشته است. هرچند توصیه‌های کمیته در دایره حقوق سخت قرار نمی‌گیرند؛ اما با غنا بخشیدن به حقوق نرم و همین‌طور ارائه تفاسیر نو از متن تعهدات و الزامات مربوط به اجرایی نمودن آن‌ها گفتمانی را در حقوق بین‌الملل معرفی می‌کند که نتیجه آن توسعه تعهدات دولت‌ها در اجرای مفاد یک معاهده در گذر زمان خواهد بود.

۷. سهم نویسندگان

همه نویسندگان حاضر در این مقاله مشارکت برابر داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش تضاد منافع وجود ندارد.

Alston, J. Crawford, (eds.), *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

- CCPR, «Concluding observations on the eighth periodic report of Colombia», CCPR/C/COL/CO,No.8-4, September 2023.

- CCPR, «Concluding observations on the eighth periodic report of the Russian Federation», UNDoc CCPR/C/RUS/CO,No.8- 1, December 2022.

- CCPR, «Concluding observations on the fifth periodic report of Cyprus», UNDoc CCPR/C/CYP/CO,No/5- 11, September 2023.

- CCPR, «Concluding observations on the fifth periodic report of Egypt», UNDoc. CCPR/C/EGY/CO,No.5- 14, April 2023.

- CCPR, «Concluding observations on the fifth periodic report of the Republic of Korea», UNDoc. CCPR/C/KOR/CO,No.5-24, November 2023.

- CCPR, «Concluding observations on the fifth periodic report of the United States of America», UNDoc. CCPR/C/USA/CO,No.5- 7, December 2023.

- CCPR, «Concluding observations on the fifth periodic report of the Bolivarian Republic of Venezuela», CCPR/C/VEN/CO,No.5-28, November 2023.

منابع

فارسی

- زمانی، سیدقاسم؛ محبعلی، امیرحسین، «ماهیت حقوقی نظرات تفسیری کمیته حقوق بشر ملل متحد»، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۶۹، ۱۴۰۲.

- سادات اخوی، سیدعلی، «نظام نوین گزارش‌دهی دولت‌ها به کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد»، مجله مطالعات حقوق خصوصی، سال چهل و دوم، شماره ۲۵، بهار ۱۳۹۱.

- عبدالهی، محسن؛ روشن‌فکر، پریسا؛ دبیری، زهرا، «کارآمدی اقدامات متقابل به‌عنوان ضمانت اجرای حقوق بشر»، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۵۳، پاییز و زمستان ۱۳۹۴.

- علی‌کرمی، لیلا؛ علی‌کرمی، الهه، توصیه‌های عمومی کمیته حقوق بشر، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد، ۱۳۹۹.

- قاری سید فاطمی، سیدمحمد، حقوق بشر در جهان معاصر، چاپ اول، تهران، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲.

- هاشمی، سیدمحمد؛ نوروزی، امید، «حقوق و آزادی‌های گروهی در رویه کمیته حقوق بشر»، مجله تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، شماره ۲۵، زمستان ۱۳۹۳.

لاتین

- Cansado Trindade, Antonio Augusto, "Reporting in the Inter- American System of Human Rights", in Ph.

- CCPR/C/TKM/CO, No.3- 12, April 2023.
- CCPR, «Concluding observations on the third periodic report of Turkmenistan», UNDoc. CCPR/C/TKM/CO, No.3- 12, April 2023.
 - CCPR, «Decision adopted by the Committee under the Optional Protocol», concerning communication, No. 2908-2016, 28 March 2024
 - CCPR, «General Comment Article (Implementation at the national level) [General comment has been replaced by general comment]», No. 31, 29 Jul 1981.
 - CCPR, «General Comment Reporting Obligation General Comment has been replaced by General Comment», No. 30, 27 Jul 1981.
 - CCPR, «Concluding observations on the fourth periodic report of Panama», CCPR/C/PAN/CO, No.4- 12, April 2023.
 - Conde, H. Victor, A Handbook of International Human Rights Terminology, Santa Barbara CA: ABC – Clio, 2002, Second Edition.
 - ECHR, «case of Almeida Arroja v. Portugal, Application », No. 47238-19, Judgment of 19 March 2024.
 - ECHR, «case of B.T. v. Russia, Application », No. 15284-19, Judgment of 19 March 2024.
 - CCPR, «Concluding observations on the fifth periodic report of the Republic of Korea», UNDoc. CCPR/C/KOR/CO, No.5- 24, November 2023.
 - CCPR, «Concluding observations on the fourth periodic report of Hong Kong, China», UNDoc. CCPR/C/CHN-HKG/CO, No.4-11, November 2022
 - CCPR, «Concluding observations on the fourth periodic report of Kuwait», UNDoc. CCPR/C/KWT/CO, No.4-22, November 2023.
 - CCPR, «Concluding observations on the fourth periodic report of the Islamic Republic of Iran», UNDoc. CCPR/C/IRN/CO, No.4- 23, November 2023
 - CCPR, «Concluding observations on the initial report of the State of Palestine», UNDoc. CCPR/C/PSE/CO, No.1- 24, August 2023.
 - CCPR, «Concluding observations on the sixth periodic report of Peru», UNDoc. CCPR/C/PER/CO, No.6-5, April 2023.
 - CCPR, «Concluding observations on the third periodic report of Brazil», UNDoc. CCPR/C/BRA/CO, No.3-6, September 2023.
 - CCPR, «Concluding observations on the third periodic report of Turkmenistan», UNDoc.

- Werner, Leif, Rights, First published Mon Dec 19, 2005; substantive revision Sat Jul 2, 2011
- ECHR, «case of Leka v. Albania, Application», No. 60569-09, Judgment of 5 March 2024.
- ECHR, «case of Sieć Obywatelska Watchdog Polska v. Poland, Application », No. 10103-20, Judgment of 21 March 2024.
- ECHR, «case of V.I. v. the Republic of Moldova, Application», No. 38963-18, Judgment of 26 March 2024.
- ECHR, « case of Kartal v. Türkiye, Application», No. 54699-14, Judgment of 26 march 2024.
- Kjaerum, M., „State Reports”, in G. Alfredsson, J. Grimheden, B. Ramcharan, A. Zayas (eds.), International Human Rights Monitoring Mechanisms, 2 nd Revised Edition, Leiden/ Boston, Martinus Nijhoff, 2009.
- OECD, «Interpretation of the Umbrella Clause in Investment Agreements», Working Paper on International Investment, No. 3, October 2006.
- Stephan W. Schill, Enabling Private Ordering Function Scope and Effect of Umbrella Clauses in International Investment Treaties, Hastings Business Law Journal, No. 11, 2009.
- Ugale, Anastasiya and Samson, Benjamin, «Umbrella Clause», <https://jusmundi.com/en/document/publication/en-umbrella-clause>, 23 January 2024.